

İSLAM VE YORUM II

Temel Tartışmalar, İmkânlar ve Sorunlar

I. CİLT

Yayına Hazırlayan
Prof. Dr. Fikret KARAMAN

İNÖNÜ
ÜNİVERSİTESİ
YAYINEVİ
İNÖNÜ Üniversitesi
(İlahiyat Fakültesi)

İNÖNÜ Üniversitesi Yayınları No: 36
İNÖNÜ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları No: 2

Sertifika No

26607

Yayına Hazırlayan

Prof. Dr. Fikret KARAMAN

Takım Numarası

978-975-8573-74-5 (Tk)

ISBN

978-975-8573-75-2 (1.C)

1. Baskı Aralık 2018 Ankara 500 Adet

Editörler

Prof.Dr. Mehmet KUBAT

Doç.Dr. Mehmet BİRSİN

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÖZTÜRK

Arş. Gör. İrem CEYHAN AKÇAKOYUN

İsteme Adresi

İNÖNÜ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

44280 Kampüs / MALATYA

Telefon: (0422) 377 49 99

e-posta: ilahiyat@inonu.edu.tr

Baskı

TDV

YAYIN MATBAACILIK TİC. İŞLETMESİ
BASIMEVİ | PRINTING HOUSE

Serhat Mah. 1256 Sokak No:11

Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0312 354 91 31 (pbx)

Faks: 0312 354 91 32

e-posta: bilgi@tdv.com.tr

**Açıklama: Bu eserde “Kitaptan Bölüm” olarak yer alan metinlerin
tüm sorumluluğu, yazarlarına aittir.**

Bu sempozyum İNÖNÜ Üniversitesi Bilimsel Araştırma
Projeleri Koordinasyon Birimince desteklenmiştir
This Symposium was supported by Scientific Research
Projects Coordination Department of the İNÖNÜ University

GÜNAHA ve GÜNAHKÂRA YAKLAŞIMDA MÂTÜRÎDÎ'NİN VERDİĞİ İLHAM -HİKMET ve RAHMET DİLİ-

Dr. Öğretim Görevlisi Hülya TERZİOĞLU

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakülte, Temel İslam Bilimleri
Bölümü/hulyaterzioglu@sakarya.edu.tr

A. Günaha ve Günahkâra Bakışın Güncel Değeri

İçinde bulunduğumuz yüz yıl Batı'da kökleri 17. yüz yıla kadar uzanan sekülerizm ana kavramı ve dünya görüşü ekseninde şekillenmiştir. Sekülerizm dalgası önceleri Hıristiyan mezheplerinin kavga ve ayrışmayı bir tarafa bırakıp ortak yönlerini bulma çabasıyla başlayıp ardından dinin nüfûzunu bireyin ve toplumun hayatından aşama aşama çıkarmayı hedeflemiştir. Sonrasında bu süreç modernleşmenin olmazsa olmazı olarak varlık göstermiştir. Hatta öyle ki dünyanın geri kalanı şayet modernleşmek istiyorsa bunu sekülerleşmeden yapamaz düşüncesi neredeyse bir temel kabuldür.¹ Artık din insan üzerinde yaptırımı olmayan "zararsız" bir figüre dönüşünce onun kutsal öğretisi-başta Tanrı anlayışı-olmak üzere, pratikleri/ibadetler, ahlak alanı ve bütünüyle dünya görüşü de bu "tasalluttan" peyder pey "kurtulacaktır". Bireyin "özgürlüğü" böylelikle garanti altına alınmış ve insan bu konuda epeyce "ağırlıklarını" omuzlarından atmıştır.² Gerçi Avrupa ve Amerika'da kimi sosyal bilimciler modernleşmeyle sekülerleşme arasında mutlak bir korelasyonun aranması gerektiği tezini de işlemektedirler. Ancak bugün geldiğimiz noktada dinin beklendiği gibi bireyin ve hatta toplumların hayatından-Avrupa ve Amerika da dahil- tamamen

¹ Nakib Attas, İslam, Sekülerizm ve Geleceğin Felsefesi, çev. M. Erol Kılıç, İstanbul 1995. s. 52.

² Ali Köse, Modernleşme-Sekülerleşme Üzerine Yeni Paradigmalar, *Günümüz İnanç Problemleri-İlahiyat Fakülteleri Kelâm Anabilim Dalı Sempozyumu*, Erzurum, 2001, s. 203-216.

çıktığı söylenemez. Bunun yerine modern ve seküler dünya belli oranda dinleri ve onların algılanış biçimini değiştirmiş, dönüştürmüştür demek daha doğru bir analiz olacaktır.

Batılı bir hikaye olarak başlayan sekülerizme bir destek de 21. yüz yılla beraber iletişim ve ulaşım imkanlarındaki hızlı ilerlemelerden gelmiştir. Teknolojik gelişmeler, internet kullanımı ve ulaşım imkanlarında alınan mesafeler insanların bir yandan hayatını kolaylaştırırken, bir yandan da onlara dünyayla entegre bir hayatın kapılarını aralamaktadır. Sosyo kültürel ve ekonomik anlamda sade ve mütevâzî yaşayan kırsal kesim insanları bile pek çok kurum kuruluşla bağlantıları olan, sosyal medya hesapları bulunan, kendileriyle ilgili ilgisiz pek çok yaşantıyı bilen çok kimlikli bir hayat sürmektedirler. Son yıllarda kentleşme oranlarındaki artış da hesaba katıldığında küçük şehirlerin az çok muhafaza etmeye çalıştığı geleneksel hayatların iyiden iyice azalması şaşırtıcı değildir. Dünyanın bu iletişim ağlarıyla küçülmesi onu ortak bir kültüre doğru taşımaktadır. Elbette hayatın bu yoğun profili şehirlere ve metropollere doğru daha da artar ve hayat ayrıca rekabet ve hız sarmalında koşturmaca bir seyir kazanır. Ancak bu hızlı ve çok kimlikli hayat insanların ilişkilerinde yozlaşma, sağlık ve güvensizliği de beraberinde getirmiştir. Hem olabildiğince sosyal hem de bir o kadar yalnız insanların ilişkileri sığ ve tatminsiz bir noktaya taşınmaktadır. Bozulan aile yuvalarındaki artış bu yoğun hayattan bunalan insan için artık sığınılacak “sıcak yuva” kavramının da zarar gördüğü anlamına gelmektedir. Neticede şehirleşme, internet kullanımı ve tüketim çılgınlığı insanların sahip olduğu başta dinî değerleri olmak üzere bütün değerler sistemini sorgulatan, insanı her zamankinden çok daha fazla suç ve günaha sevkeden bir karamsar tabloda arzı endam etmektedir.³

Yasaklanmış fiillerin dünyada suç, uhrevî planda ise günah kavramıyla karşılanması bunların arasında doğrudan veya dolaylı bir ilişkinin olduğunu düşündürmüştür. İşlenen suç veya günahın çoğu zaman en az iki tarafının olması bu fiili işleyen kişi veya kişilerle sınırlı kalmayan bir yapıda olduğunu göstermektedir. Kur’ân’da da cürm/cerîme olarak tanımlanan davranışlar hem suçu hem de günahı kapsayacak şekilde bir anlam alanına sahiptir. Örneğin cinayet işlemek, hırsızlık yapmak, iftira atmak vs. bu kabil fiiller arasında sayılabilir. Dolayısıyla suç işleyen kimse ile günah işleyen kimsenin duygu dünyası birbirine yakın bir seyirdedir.⁴

³ Şehir hayatının insanı günaha teşvik etmedeki müessiriyeti tarihte de altı çizilen bir sosyolojik tez olarak bilinmektedir. Bk. İbn Haldun, *Kitâbü'l-iber*, Beyrut: Müessesetü'l-A'lemi, 1971, I, s. 75. Bugün benzer değerlendirmeler için bk. Volkan Ertit, *Endişeli Muhafazakârlar Çağı*, Ankara: Orient Yayınları, 2015.

⁴ Besnard, Philippe, Sapkınlık, (çev. Bülent Arıbaş), (haz. Massimo Borlandi, Raymond Boudon, Mohamed Cherkaoui, Bernard Valade), *Sosyolojik Düşünce Sözlüğü*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, s. 636-638.

Şu bir hakikat ki; artık insanın işi daha zordur. Dünyevî hedeflerin kıskacındaki insanın hemen elinin altındaki bu dünya onu suç ve günaha sevkedip bunaltıkça insanın bir anlam arayışına girmesi, en azından hayatı daha çekilir kılmak için gayreti söz konusu olmaktadır. İşte dinin nüfûzu ve etki alanı tam da burada aranmalıdır. İnsanın her şeye rağmen kendisini değerli sayacağı, eksikliklerini ikmale imkân bulacağı bu düzlem onu fitratını tanımaya ve varlığının gayesine kadar götürecektir. Bu anlamlı mesaide yapılacak ilk şey ulûhiyet makamıyla doğru bir ilişki tanımlamak, deyim yerindeyse Allah'ın hakkını Allah'a, insanın hakkını da insana vermek olacaktır.

Bilindiği gibi İslam itikat sisteminde insanın Allah ile irtibatı gerçek manâda onun günah işlemeyle başlamıştır. O zamana kadar olan iletişim daha çok tek taraflı bir tanımlama, buyurma, nimet verme, emir ve yasak koyma cihetinden olmuştur. İnsan iradeli olarak gerçekleştirdiği ilk olumsuz ameli/ilk günahı ile bu ilişkinin hakiki Rab-kul ilişkisi olması yolunda önemli bir adım atmıştır. Zira bu mesajda bir yönüyle insanın yetkinliğine de işaret vardır. Artık yaptıklarından sual edilecek, nimet veya cezayı hak edecek bir varlık türü söz konusudur. İlâhî öğretinin “ben yeryüzünde bir halife yaratacağım”⁵ mottosuyla dillendirdiği bu ihtişamlı başlangıcın “yeryüzünde” devam edecek bir hayatı çağrıştırdığı açıktır.

Bugün, genelde din, özelde de İslâm hakkında fikir geliştiren, yazan ve konuşanların bu kadim hakikati anlamaya çalışırken insanın Rabbiyle hukûkuna sağlam bir zemin oluşturma zarureti vardır. Âlemlerin rabbi olan Allah'ın kulu olmanın vazgeçilmez ve sürekli bir rabıtayla anlaşılması/anlatılması zorunludur. Dolayısıyla Rabbine karşı hata ve günahattan yine Rabbinin ona yerleştirdiği bir fitrat olarak âzâde olamayan kulların ilâhî hikmet ve rahmete sığınması kaçınılmazdır. Tebliğimize konu olan Mâtürîdî günahı tanımlarken ve günahkârlık-kulluk ilişkisini kurarken işte bu sağlam zemin üzerinden yürümüş ve hicrî 4./milâdî 10. yüz yıldan bugüne, hayata, diğer insanlara ve kendine aciz günümüz insanına ilâhî hikmet ve rahmeti esas alan bir günahkârlık tanımlamasıyla ilham kaynağı olmuş, ümit vermiştir. Aşağıda bu tanımlama ve analizlere yer verilecektir.

B. Mâtürîdî'ye Göre Günaha ve Günahkâra Yaklaşım

1. Hikmet-Fitrat Bağlı Okuma

İnsanın günah işleme özelliği onunla yaşıt bir vasıf olup sonradan kazanılmış, ya da gelişmiş bir durum değildir. Kur'ân'ın “nefes ve ona bir takım kabiliyetler verip de iyilik ve kötülüklerini ilham edene”⁶ diye yemin ettiği insandır bu. Bu hakikati zihnimizin bir köşesinde tutarak Mâtürîdî'nin meseleyi ele

⁵ el-Bakara 2/30.

⁶ eş-Şems 91/8.

alışına bakmakta yarar vardır. Zira meselenin büyük ölçüde dönüp dolaşıp varacağı nokta biraz da burasıdır. Esasen İslam düşünce tarihinde günahkârın îmânî durumu sahabe ve tâbiîn tarafından Cemel ve Sıffin Savaşlarının ardından çok erken bir dönemde tartışılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla ilk dönem mezhep hareketlerinde bu konunun ciddi belirleyici etkisi vardır. Mâtürîdî büyük günah işleyenden(mürtekib-i kebîre) iman vasfının kaldırılmayacağı düşüncesini savunan taraftadır. Diğer uçlarda ise biri bu insanları küfre düşmekle itham eden Hâricîler, diğer tarafta da onları îman ile küfür arasında belirsiz bir makamda tanımlayan Mutezile bulunmaktadır.

Mâtürîdî'nin günaha ve günahkâra bakışı onun düşünce sistemini hem en iyi yansıtan parametrelerden birisi, hem de bu düşünce dünyasının önemli bir bileşenidir. Zira Mâtürîdî'nin îtikat anlayışının belirleyici kavramı olan "hikmet", günahın ne olduğu, günahkâra yaklaşımın nasıl olacağı mevzuunu biraz da bu kavramın verdiği destekle açıklanmaktadır. Hikmet ise bilgi ile fiilin birleşimi olan bir manâ olarak tanımlar ki bunun da gereği her şeyi yerli yerine koymak demektir, isabet demektir.⁷ Bu anlamda Allah'ın hikmeti tüm yaratılmışlarda en uygun yer, zaman, konum ve işlev şartlarıyla birlikte yaratılmayı gerekli kılmıştır. Öyleyse insanın yaratılma şartları da bu ilâhî hikmetin dışında değildir. İnsanın iyiliğe ve kötülüğe aynı anda kabiliyetli olması da bir hikmettir.

İnsanın akıllı ve iradeli olmasının tabîî bir sonucu olarak günah işleyebilmesini açıklamak için Allah Teâlâ'nın yaratmasında ilim sahibi oluşu ve hiçbir şeye muhtaç olmayışı belirleyici etken sayılmıştır.⁸ "*Ben cinleri ve insanları bana kulluk etsinler diye yarattım*"⁹ ifadesi doğrudan bize şu soruyu sordurmaktadır: O hiçbir şeye muhtaç değildir ki insana veya onun kulluğuna muhtaç olsun. İşte Mâtürîdî tam da bu soruya cevap mahiyetinde şu açıklamayı yapmaktadır: İnsanın yaratılışının hemen ardından kulluğunun ilk evresinde Rabbine karşı âsî oluşu¹⁰ aslında Allah'ın onun kulluğuna muhtaç olmadığını alâmetidir. Zira -hâşâ- böyle bir ihtiyacı olsaydı yalnızca O'na itaat edenleri yarattı.¹¹ "*Biz göğü de, yeri de, ikisinin arasında bulunan şeyleri de eğlenmiş olmak için yaratmadık...*"¹² buyrulduğuna göre o halde insan mevcut özellikleriyle beraber ne için yaratılmıştır? Bu sorunun cevabı insanın sevabıyla, günahıyla varlığının kıymeti harbiyesini ortaya koyacaktır.

⁷ Mâtürîdî, *Kitâbü't-tevhîd*, (tahkîk ve ta'lîk Bekir Topaloğlu-Muhammed Aruçi), Ankara: İsam Yayınları, 2003, s. 152.

⁸ Mâtürîdî, *Kitâbü't-tevhîd*, s. 151.

⁹ ez-Zâriyât 51/56.

¹⁰ İlgili âyette: "Âdem Rabbine âsî oldu." buyrulmaktadır. Tâhâ 20/121.

¹¹ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, İstanbul: Mizan Yayınları, 2007, I, s.77.

¹² el-Enbiyâ 21/16-23.

Allah Teâlâ'nın yaratmadaki hikmetinin nirengi noktasında insan vardır. Ki göklerde ve yerdekiler onun emrine verilmiş,¹³ onun için gökten su indirilmiş, türlü nimetlerle taltif edilmiş¹⁴ ve Rahman onu iki eliyle(biyedeyye) yarattığını söylemiştir.¹⁵ Sema ile yerin arasındaki mesafeye rağmen her ikisinin de nimeti insan için birleştirilmiştir. Bu durum bir yandan Allah'ın kudretini anlatırken, diğer yandan da insanda bu nimetlere şükür sorumluluğunu ortaya çıkarılmaktadır. Ancak nasıl ki beytullah/Allah'ın evi, mesâcidillah/Allah'ın mescitleri anlamında Allah'a zıfâfe edilerek tazimi hak ediyorsa, Âdem'in yaratılışı da aynı cinsten bir örnek olarak anlaşılmalıdır. "Allah Âdem'i iki eliyle yarattı" buyrulmak suretiyle bir çeşit tazim ifade edilmiştir.¹⁶

Yaratıcı katında bu tazimle anılmasına rağmen insanın malûliyetlerinden birisi de ona verilen nimetlerin ne olduğunu bilmemesi ve dolayısıyla şükürün hakikisinden aciz olmasıdır. Mâtürîdî'nin peygamberlik müessesesini temellendirirken kullandığı argümanlardan birisi işte bu acizliğin giderilmesidir. Allah insanlara kendi içlerinden peygamberler göndermek suretiyle onları desteklemiştir. İnsan marifetullahı/Allah'ı bilmeyi aklıyla bulacak yetkinlikte olsa da O'na nasıl şükredebileceğini, kulluğu peygamberlerden öğrenmiştir. Bu durum(peygamber gönderme) Allah için bir vücûbiyet değil, insana verilmiş bir lütuf olarak anlaşılmalıdır.¹⁷

İlk insanın yaratılışına şahitlik eden melekler onun yeryüzünde kan dökecek ve fesat çıkaracak bir varlık olacağını vurgulamışlardır.¹⁸ Nitekim insan da bu ezeli tavsîfi doğrularcasına günaha tevessül etmiştir. Onların bilmediği, Allah'ın bildiği hakikatin zâhir olması neticesinde insanların içinden peygamberler, velîler, siddîkler de çıkmıştır. Mâtürîdî'ye göre meleklerin bilmediği işte budur.¹⁹ Tarihin hep iyileri ve iyilikleri yazmak gibi bir huyu vardır. Kötü insanlar ve onların ürettiği şer, tarihin karanlıklarına gömülmüş, lanet ve ibretle anılmak dışında unutulmuşlardır. Nitekim insanların içinden çıkan ve yaptığı iş için ücret almayan peygamberler başta olmak üzere tarihe kayıt düşen yine o iyi insanlardır, Onlar, bizzat kötü insanların içinde yaşayarak bunu başarmışlardır. İyilikte bereket, kötülükte ise ifsat vardır.

Kur'ân'da insanın yaratılışı, cinsi veya cinsiyeti üzerinden değil hilâfeti üzerinden anlatılmıştır. Allah yeryüzünde bir halife yaratacağını söylemiştir.

¹³ Lokman 31/20.

¹⁴ İbrahim 14/32-33.

¹⁵ Sâd 38/75.

¹⁶ Mâtürîdî, *Te'vilât*, XII, s. 280.

¹⁷ Mâtürîdî, *Kitâbü't-tevhîd*, s. 271-285.

¹⁸ el-Bakara 2/30.

¹⁹ Mâtürîdî, *Te'vilât*, I, s. 85-86.

Çamurdan yaratılan bu ilk insanın akıl, irade, tecrübe, duygular ve hissiyât ile desteklenmesi yanında nefsi, beşerî zaafı, ihtiyaçları ve psiko sosyal malûliyetleri de söz konusudur. İnsanın bütün bu özellikleriyle beraber bu üstün göreve liyakati vardır. Öyle ya Allah onu bu şekilde yaratmıştır. İşlediği fiilin neticelerinden habersiz olan ve onu niçin yaptığını bilmeyen her fâilin hakîm sıfatından yoksun olacağını söyleyen Mâtürîdî meseleyi insanın yaratılışındaki teklife getirecektir.²⁰ Allah insanı mükellefiyet için yaratmıştır. Burada mükellefiyetin iki yönüne dikkat çekildiğini görüyoruz. Birincisi; yaratıcı kudret açısından bu şu anlama gelmektedir: Şayet insan teklife müsait yaratılmamış olsaydı ve davranışlarından sorumlu olmasaydı bu durum onu Yaratanın, yok etmek için var ettiği abes bir işle iştilig ettiği anlamına gelecekti. İnsanın bu şekilde akıllı ve iradeli olarak yaratılması ilâhî hikmetlerin ortaya çıkmasına da vesile kılınmıştır. Yücelik, hükümlanlık, azamet ve üstünlük bu şekilde zâhir olmaktadır. İnsanın dışındaki varlıkların insanın emrine verilmesi, bu şerefli ve meşakkatli yolda menfaat sağlamak, sınanmalarına vesile olmak ve insana kılavuzluk etmek için var edilmişlerdir. Hilafet ve mükellefiyetin insan için anlamı ise biri yeryüzünde Allah'ın emir ve yasaklarını anlayan, yaşayan ve yayan olarak görevli olmak, diğeri de işledikleri iyilik ve kötülüklerle örneklik ve tecrübe paylaşımı anlamında birbirlerine halifelik yapmak olarak tanımlanmıştır.²¹ Bugün dahi altın kıymetinde bir yaklaşımdır bu. İnsanın erdemleri kadar günahları, zaafı, suçları birbirlerine örneklik etmektedir. Şu kadarı var ki kimileri doğrudan bunları modelleyerek kötülüğe ortak olmakta, kimileri de buradan kendilerine ve diğeri insanlara dersler çıkararak insan ömrünün her hatayı ve günahı deneyimleyecek kadar uzun olmadığını öğütlemektedirler. Neticede Hz. Âdem'in işlediği suç sonraki nesiller için günahın dünyevî ve uhrevî neticeleriyle uyarma, emre karşı çıkışın vebalini öğretme ve insanın maneviyatının göreceği zarara işaret etme gibi çok önemli hikmetler barındırmaktadır.²²

Bu izzetli görevi üstlenecek insanın mükellefiyeti, kararlarında ve amellerinde muhtariyeti zorunlu kılmaktadır. Çünkü insana bir takım şeyleri yapması, bir takım şeylerden de kaçınması emredilmiştir.²³ Yetkinliği olmayana yapılan emir ve nehiy hikmetli değildir. Öyleyse insan bu iki durum arasında denenecektir. Mâtürîdî insanı tarif ederken şunların altını çizer: "Allah Teâlâ eğitim kabul eden, yarar ve zararını bilen ve algılayabildiği delile dayanarak duyular

²⁰ Mâtürîdî, *Kitâbü't-tevhîd*, s. 157-158.

²¹ Mâtürîdî, *Te'vilât*, I, s.77.

²² Mâtürîdî, *Te'vilât*, I, s. 95.

²³ Hz. Peygamber'in bu bakış açısını destekleyici sözleri vardır: "Allah'a yemin ederim ki şayet siz günah işlememiş saydınız, Allah sizi götürür, yerinize günah işleyip tövbe eden bir topluluk getirir, onlar bu günahlarından dolayı Allah'tan af talep eder de, Allah da onları affederdi" buyrulmaktadır. Müslim, *Tevbe*, 11.

ötesi konularda akıl yürütebilen bir mükellefler grubu yaratmıştır. Buna rağmen mükellefin bilgiye ilgi göstermemesi, cehalet sergilemesi, yalanı ve yergi niteliği taşıyan her türlü eylemi normal sayması imkan dahilindedir. İnsan türü öyle bir yaratılışa sahip kılınmıştır ki sonucunun yararını elde edemeyeceği veya zararından sakınılmayan bir fiili işlemeyi manâsız bulur. Şu halde yarar ve zarar ilkesi onun davranışlarıyla daima irtibatlandırılmalıdır.”²⁴ İnsanın fitratı ile ilâhî hikmeti doğrudan buluşturan bu açıklamalarda emir ve nehye muhatap kılınmanın lüzumu da ortaya çıkmaktadır. Çünkü insan her ne kadar akıyla hareket etme kabiliyeti taşısa da emir ve nehye ile bunların sahibini tanıyacak, bir anlamda haddini ve konumunu bilecek, yaptığı amellerin de sevab/mükâfat ve ikâb/ceza cinsinden karşılığını alacaktır.

Mâtürîdî doğrudan ifade etmese de emir ve nehyin hikmeti bağlamında zihnimizi ahlâkın dinî temeline yönlendirir. Şayet insan yaptığı iyiliklerin mükafatını almayacaksa, ya da kendisine yapılan haksızlıklar cezasız kalacaksa o zaman iyi veya kötü insan olmak büyük ölçüde anlamsızlaşacaktır. Ancak buradan, yalnızca karşılığı umularak yapılan yararçı bir kulluk algısı da çıkarılmamalıdır. Mâtürîdî’ye göre insanın kulluk namına yaptığı bütün tâat ve ameller dünyada ona verilen sonsuz nimetlere teşekkür mesabesindedir. Âhiret ise başlı başına bir lütuf olarak anlaşılmalıdır.²⁵ Bu durumda emir ve nehyin hikmeti bağlamında şu üç sonuç ortaya çıkmaktadır: Birincisi; İnsan emir ve nehye muhatap olacak yetkinlikte yaratılmıştır ve bu da sevap işleyebilmek kadar günah işleyebilmeyi de zorunlu kılmaktadır. İkincisi; İnsan emir ve nehye muhatap olarak kulluk-insanlık dersi almakta, Rabbini tanıyarak varlık kategorisindeki yerini öğrenmektedir. Üçüncüsü de; Emir ve nehyedir ki iyi insan olabilmenin mutlak manâda dayanağı, motivasyonu ve yaptırımı devreye girmektedir.

Kur’ân’da günah kavramının çok çeşitli kelimelerle ifade edilmesi onların farklı günahları anlattığı manâsında değil günahkârın o günahı işlerken sahip olduğu farklı hallerine karşılık gelmektedir. Bir anlamda işlenen günahın arkasında farklı zihni alt yapı, psikoloji ve sosyal bağlamın olduğu ihsas ettirilmektedir. Vizir, cünâh, cürm, seyyie, hubs, zulüm, tuğyan, israf, şatât, dalâlet, fesâd, fisk, vizir, cenb vd.²⁶ bunlar arasında sayılabilir. Bunca kavram çeşitliliği insanın bu davranışlara temayülündeki kuşatılmışlığına ve acziyetine işaret sayılmaktadır. Bu müşkül durum şeytanın çeldirici, ayartıcı ve kötü ameli süsleyici özellikleriyle beraber insan için dezavantajlı bir hale de işaret etmektedir. Ancak Kur’ân’da Allah’ın has kullarının şeytanın iğvâlarına kanmadığı ve yenilmediği

²⁴ Mâtürîdî, *Kitâbü’t-tevhîd*, s. 156-157.

²⁵ Mâtürîdî, *Kitâbü’t-tevhîd*, s. 157-158.

²⁶ Adil Bebek, “Günah”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul, 1999, c. XIV, s. 282-285.

de bizzat şeytanın ağzından ifade edilmiştir.²⁷ Burada dikkati çeken durum şeytanın çeldirici ve tahrik edici tutumlarına rağmen günahın insanın irâdî bir eylemi olmasıdır. Zira şayet işlenen günahların asıl sebebi şeytan olsaydı insanın bunun vebalini taşıması hikmetli ve adil olmayacaktı. Mâtürîdî'nin bu düşüncesi tıpkı kişinin imanında olduğu gibi günah işlemede de bireysel sorumluluğuna gönderme mahiyetindedir.²⁸ Dolayısıyla günahın cezası insanın kendi hazırladığı bir sonuçtur. Pek çok Kur'ân âyeti bu yaklaşımı temellendirmektedir.²⁹ Öte yandan Mâtürîdî şeytanın süslediği, tahrik ve teşvik ettiği bu kötü ameli işleyen insanın bunu şeytana itaat olarak işlemediğini de eklemektedir. Çünkü şeytanın aldatmacasına gelmek ayrı, ona itaat etmek ayrıdır. Birincisi günahkârlık, ikincisi ise küfürdür.³⁰

Mâtürîdî açısından insanın günah işleme potansiyelinde bir varlık olarak yaratılmasının ilâhî ve insânî boyutunu ele aldığımız bu bölümde altını çizdiğimiz hususlar doğrudan günümüz insanı için de geçerlidir. Zira tarih boyunca insanların bilgi, birikim ve tecrübeleri değişse de insan olma temelinde fitratları büyük ölçüde aynıdır. Dolayısıyla işlenen ilk günahdan bugüne ne günahın hazırlayıcı sebepleri, ne onu işleyen gerekçeleri, ne de insanın günahı işledikten sonra sahip olduğu psikoloji büyük ölçüde değişmemiştir. Günah, insanda suçluluk duyma, pişmanlık gösterme, itiraf etme, ders çıkarma, telafi etme gibi olumlu sonuçlar doğurabildiği gibi işlediği günahı aklıleştirme, savunma, umursamama, vebali başkasına yükleme ya da işlediği günahı kanıksama gibi kötü neticeler de doğurabilmektedir. Bunlardan en tehlikelisi ve çözümü en zor olanı şüphesiz günahı kanıksama, onu sıradanlaştırma ve bu durumu mütad hale çevirmedi. Bütün bu süreçleri doğru yönetme ve nihayet üstesinden gelebilmede, günahı ve günahkârı tanımak birincil öneme sahiptir. Bu da günahı ve günahkârı tanımada ilâhî hikmet gibi kuşatıcı ve temellendirici bir yaklaşımı zorunlu kılmaktadır.

2. Rahmet- İnyet Bağlı Okuma

Kur'ân-ı Kerîm'de Allah'ın kullarına rahmetini anlatan onlarca âyet vardır. Bu rahmet enginliği, Yarattıcı'nın mesajının hemen başında zâtını âlemlerin rabbi olarak tanıtmayı, elçisini de âlemlere rahmet olarak göndermesiyle taçlanmıştır. İnsanın peygamber, velî veya seçkin bir zatı araya koymaksızın doğrudan Rabbiyle irtibata geçebilmesi de burada hatırlanmalıdır. *"Kullarım sana beni sorarlar. (söyle onlara): Ben çok yakınım. Bana dua ettiği vakit dua edenin dileğine karşılık veririm. O halde(kullarım da) benim davetime uysunlar ve bana inansınlar*

²⁷ Sâd 38/82-83.

²⁸ Mâtürîdî, *Te'vilât*, I, s. 101-102.

²⁹ Mesela bk. Âl-i İmrân 3/135; er-Rûm 30/41; eş-Şûrâ 40/30 vd.

³⁰ Mâtürîdî, *Kitâbü't-tevhid*, s. 592-593.

ki doğru yolu bulalar.”³¹ Âyette parantez içinde mahzuf bir manâ ifadesi olarak (söyle onlara) ifadesi bulunmaktadır. Aslında Allah Teâlâ peygamberini bile aracı yapmadan kullarına doğrudan “ben size yakınım” buyurmaktadır. İnsanlar hata ve günahlarıyla beraber bu rahmetin kucağındadırlar. Hatta rahmete en çok muhtaç olanlar şüphesiz günahkârlardır. Nitekim şefaât öğretisinde aynı mantık güdülerek Hz. Peygamber’in şefaatinin ümmetin büyük günah işleyenlerine yönelik olduğu vurgulanmıştır.³²

İslâm, insanlara davetini özgürce yapar. İçeride rahmetle muamele esas alınacaksa dışarıdan zorlama elbette olmayacaktır. Kur’ân konu ile ilgili doğrudan mesajlar verir: “Dinde zorlama yoktur,”³³ “Dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin.”³⁴ “...Her birinize bir şeriat ve bir yöntem verdik. Allah dileyeydi sizi tek bir ümmet yapardı. Fakat size verdikleriyle sizi denemek istedi.”³⁵ “O sizi seçti, din hususunda size hiçbir zorluk yükledi”³⁶ Âyetlerin açık anlamına paralel yorumlar yapan Mâtürîdî zorlama altında benimsenecek bir din yoktur, böyle bir iman da iman değildir, diye düşünür. Allah Teâlâ dinî görevleri yerine getirmeyi müminlerin gönüllerine sevdirdiği için onlar seve isteye bunları uygulayacaktır. Dolayısıyla bunları uygulamaları için baskı yapmaya da gerek yoktur.³⁷ Allah kullarını tercihlerine ve seçtikleri dine göre imtihan etmeyi murad etmiştir.³⁸ Aynı şekilde imanın ve inkârın sonuçları açıklandığına göre insanlar rahatça seçimlerini yapabileceklerdir. Sonuçta herkes ne seçerse başkası için değil, kendisi için seçmiştir. Yapılan seçimler de ihtiyârîdir, ızdırârî (zorlamaya dayalı) değildir.³⁹

Bu özgürce seçimle başlayan ve rahmetle muamele ile devam eden İslâm öğretisinde işlenen günahlar büyük ve küçük günah ayırımına tâbî tutulmuştur. Bu ayırımı yapan bizzat Kur’ân’dır: “Eğer siz yasaklanan büyük günahlardan (-kebâir) kaçınırsanız küçük günahlarınızı (seğâir) örteriz ve sizi değerli bir yere koyarız”⁴⁰ buyurulmaktadır. Mâtürîdî bu âyette büyük günahtan kastın şirk olduğunu ifade ederek şirkin dışındaki tüm günahların affedilebileceği ihtimalini dile getirmiştir.⁴¹ Kaldı ki Allah sadece kendisine ortak koşulmasını bağışlamadığını,

³¹ el-Bakara 2/186.

³² Tirmizî, Sıfâtü'l-kıyâme, 12; Ebû Dâvûd, Sünen, 20-21.

³³ el-Bakara 2/256.

³⁴ el-Kehf 18/29.

³⁵ el-Mâide 5/48.

³⁶ el-Hacc 22/78.

³⁷ Mâtürîdî, *Te'vilât*, II, s. 159.

³⁸ Mâtürîdî, *Te'vilât*, IV, s. 246.

³⁹ Mâtürîdî, *Te'vilât*, IX, s. 51.

⁴⁰ en-Nisâ 4/31.

⁴¹ Mâtürîdî, *Te'vilât*, III, s. 185.

bunun dışındakileri bağışlayacağını bir başka yerde ifade etmektedir.⁴² Kişinin günahları, ya büyük günahları terk ederek, ya da güzel ameller işleyerek silinebilecektir. Büyük günahlar ise çeşitli hadislerdeki izahlar sadedinde şu şekilde sayılmaktadır: Allah'a ortak koşmak, hukuka aykırı şekilde adam öldürmek, yetim malı yemek, faiz yemek, iftira atmak, savaştan kaçmak, zina yapmak, hırsızlık.⁴³ Şüphesiz burada en önemli vurgu "sakınılması halinde" affın geleceğinin vurgulandığı noktadır. Mâtürîdî bu günahlardan sakınılmadığında da bu ihtimalin olacağını belirtmektedir. Bu durum Allah'ın dilemesine bağlıdır, dilerse affeder, dilerse cezalandırır.⁴⁴ Farzların terki durumunda, örneğin namazın, oruç ve zekâtın terki durumunda kişinin sapık ismini almayacağı, sapıklığın ancak hidayet zıddını din olarak seçenlerin vasfı olduğu da ifade edilmektedir.⁴⁵

Allah'ın affediciliği hususunda ümidini kaybetmemek temel prensiptir. Ümit ve korku arasında olunması tavsiye edilen bu hal Allah'tan ümit kesmeyenlerin halidir. Kendilerine yazık etmemeleri tavsiye edilenlerin tüm günahları bağışlanacaktır.⁴⁶ İlgili âyetin inme sebeplerinden bahseden Mâtürîdî Hz. Hamza'yı şehit eden Vahşî lakaplı kişiye işaret etmektedir. Vahşî Müslüman olmuş ancak Hamza'nın katili olarak affedilip affedilmeyeceği konusunda içindeki şüpheden kurtulamamıştır. Bu âyet inerek onu ve onun gibileri teskin etmiştir.⁴⁷ Kur'ân'da zaman zaman peygamberlerin duasıyla da dillendirilen bir husus vardır. Günah işleyen kimse Allah'a karşı suç işlediği kadar kendi kendine de zulmetmektedir. "(*Ey Rabbimiz*) *Rabbimiz, biz kendimize zulmettik, eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz*"⁴⁸ Zulüm haksızlık demektir. Bir anlamda insan bu davranışıyla kendisini Allah'ın katındaki mevkiinden aşağıya çekmekte ve kendisine zulmetmektedir. Bu yaklaşımla Mâtürîdî bir yandan Allah'ın müstağnîliğinin altını çizerken bir yandan da kullarının O'nunla ilişkisindeki değerine işaret etmektedir. Buradaki mühim vurgu; insanın günah işleyerek müstahak olacağı en büyük cezanın ilâhî huzurdaki irtifa kaybı olarak tanımlanmasıdır. Artık ondan sonra çekilecek azabın ne olduğu önemini yitirmektedir.

Bilindiği gibi insan hayatında bazı olumsuz süreçler, devamında olumlu gelişmelere vesile olabilmektedir. Kur'ân'ın ifadesiyle söyleyecek olursak "hayır

⁴² en-Nisâ 4/48.

⁴³ Taberî, Ebû Câfer Muhammed, Câmîu'l-beyân an te'vîl-i âyi'l-Kur'ân, (nşr. Sıdkî Cemil el-Attar), Beyrut, 1455-1995, V, s. 41; Süyûtî, Ebu'l-Fazl, *ed-Dürri'l-mensûr*, Beyrut, 1993, II, s. 500.

⁴⁴ Mâtürîdî, *Te'vilât*, III, s.185-187.

⁴⁵ Mâtürîdî, *Te'vilât*, V, s.137.

⁴⁶ ez-Zümer 39/53.

⁴⁷ Mâtürîdî, *Te'vilât*, XII, s. 353-354.

⁴⁸ el-A'râf 7/23. Benzer âyetler için bk. Yunus 10/44; el-Enbiyâ 21/87; el-Kasas 28/16; ez-Zümer 39/53 vd.

zannettiklerimizde şer, şer zannettiklerimizde hayır olabilir"⁴⁹ Bu durum biraz da bizim olay ve durumların âkibetini bilmeyişimizle alâkalıdır.⁵⁰ Günah işleyen kimse şayet ardından bu durumu doğru değerlendirebilirse şerri hayra, kötülüğü iyiliğe tebdil edebilme imkânını da elde etmiş olacaktır. Allah'ın Rahmân, Rahîm, Tevvâb, Settâr, Ğaffâr gibi affediciliğini anlatan esmâsının gereği de işte bu günahlardan sonra ortaya çıkmaktadır. Zaten Allah Teâlâ insanı mağfirete özendirmiş, tövbe edenleri sevdiğini ifade etmiştir. Tövbenin "dönüş yapmak, pişmanlık duymak" anlamına geldiğini söyleyen Mâtürîdî haklı olarak şu soruyu sormaktadır: "böyle bir durum günah olmadan ortaya çıkabilir mi?" Kul günah işleyecektir ki, ondan geri dönsün, pişmanlık duysun.⁵¹ Mâtürîdî'ye göre günah işleyenler bu halleriyle yine de Allah'ı sevmekte, O'nunla gönül bağıni koparmamaktadırlar. Hatta günahı işlerken kendilerine nimetler vereni tanımakta, O'nun elçileriyle alay edilmesine rıza göstermemekte, emirlerini küçümsememekte, dostlarını dost, düşmanlarını düşman bellemektedirler. Dolayısıyla bir yönleriyle Allah'ın azabından korkmakta, rahmetini ummakta, Allah'ın affediciliğine güvenmeye devam etmektedirler.⁵² Bütün bu anlatımlardan çıkan sonuç şudur; Mâtürîdî günah işleyen kimsenin küfür ve dalâlet içinde olduğu kanaatinde değildir, hatta bu durumu insan olmanın tabii bir parçası, kulluğun da imtihanı olarak görmektedir. İyi değerlendirilirse fırsata dönüşecek bu durum özünde Allah'a bağlılığa zarar verecek itikâdî ve psikolojik alt yapı taşımamalıdır. Böyle olduğu müddetçe kul günah işlerken de "Sen benim Rabbimsin, ben aciz bir kulum" demeye devam etmiş olacaktır.

Kur'ân'da bazı âyetlerde günahkârların mümin vasıflarıyla anıldıklarını görüyoruz. Bunlardan bazılarında tövbeye davet vardır ki Mâtürîdî bunu onların günah işlediklerine delâlet saydığından günahı imandan çıkma sebebi olarak görmemiştir.⁵³ Başka bir âyette "Allah'ın koyduğu cezayı uygularken onlara acıyacağınız tutmasın"⁵⁴ buyrulduğuna göre bu günahı işleyenler şayet kâfir olsalardı müminler onlara elbette acımazdı yorumu yapılmıştır.⁵⁵ "Müminlerden iki grup birbirleriyle vuruşursa aralarını düzeltin"⁵⁶ ifadesinde vuruşarak ölecek veya öldürecek olanlara doğrudan "müminler" denilmiştir. Âyetlerde peygamberlerin de günahkârlar için dua ve istiğfarda bulunduğunu görüyoruz.⁵⁷ Halbuki

⁴⁹ el-Bakara 2/216.

⁵⁰ Mâtürîdî, *Te'vilât*, II, s.16.

⁵¹ Mâtürîdî, *Kitabü't-tevhîd*, s. 573.

⁵² Mâtürîdî, *Kitabü't-tevhîd*, s. 579, 581-582.

⁵³ et-Tahrîm 66/8;

⁵⁴ en-Nûr 24/2.

⁵⁵ Mâtürîdî, *Kitabü't-tevhîd*, s. 564-565.

⁵⁶ el-Hücürât 49/9.

⁵⁷ Muhammed 47/19.

Allah'a ortak koşanlar için af talebi reddedilmektedir.⁵⁸ Burada küfür ve şirk ile günahkârlığın arası belirgin bir şekilde açılmaktadır. Bu iki duruma aynı cezanın verilmesi hikmetle bağdaşmaz, diyen Mâtürîdî iyiliğin kat kat karşılık bulmasını ilâhi lütufla, kötülüğün ise misliyle karşılık görmesini de ilâhi adaletle açıklamaktadır.⁵⁹ Kaldı ki Kur'ân'da günah anlamında geçen "vizr" kelimesinin onun günahkârda "sırtta taşınan yük"⁶⁰ manâsına geldiği hatırlanmalıdır. Bu anlamıyla insanın iç dünyasını derûnî bir nüfuzla etkileme özelliğinden ziyade her an ondan kurtulabileceği bir fazlalık anlamını çağrıştırmaktadır. İnşirah Sûresi'nde Hz. Peygamber'e hitaben "*Belini büken yükünü(vizr) senden alıp atmadık mı?*"⁶¹ buyurulması bu vurguyu taşımaktadır.

Peygamberlerin günahsızlığı anlamına gelen ismet kavramı İslâm kelamının önemli bir konusudur. Hem peygamberliği isbat sadedinde, hem de onların hüccet makamında olmaları sebebiyle peygamberlerin günahsızlığı hususunda ulemanın ittifakı vardır. Ancak ismetin zamanı ve kapsamında tartışmalar olmuştur. İsmet konusunda en hassas ölçüyü Mutezile koymuş ve peygamberlerin hüccet olmaları hasebiyle risaletten önce de masum olduklarını iddia etmiştir. Şia, masumiyeti biraz daha genişleterek imamların da masum olduğu inancı etrafında düşüncelerini örmüştür. Ehli sünnet âlimleri ismeti risalet sonrası başlatarak orta yolcu tutumlarını bu konuda da sergilemişlerdir. Mâtürîdî ise ismetin peygamberler için ilâhî bir nusret/yardım olduğu, ancak onlardan irade ve mükellefiyeti kaldırmadığı kanaatinde dir.

Allah'ın günahkârlara yönelen rahmeti ve affediciliği bahsinde ismet mevzuunun doğru değerlendirilmesi gerekmektedir. Zira peygamberler de Allah'ın rahmetine muhtaçtırlar. Nitekim Kur'ân'da onların yaptığı bazı hatalardan ve ictihâden yanılmalarından bahsedilmektedir. Hatta âyetler peygamberlerin Allah'tan af talep ettiklerini onlardan dua örnekleriyle bize aktarmaktadır.⁶² Şayet peygamberler Allah'ın affından kat'iyyen emin olsalardı bu şekilde dua etmelerinin anlamı ne olacaktı, diyen Mâtürîdî peygamberlerden teklifin kaldırılmadığını, onların da amellerinden sorumlu olduklarını vurgulamıştır. Şunu açıklıkla söylemeliyiz ki Allah Teâlâ bunları bize anlatmasaydı biz bunları asla bilemeyecektik. Öyleyse bundan muradı nedir? Bu sorunun cevâbını Hz. Adem'in istiğfar talebinin anlatıldığı âyette (el-A'râf 7/23) Mâtürîdî şu şekilde izah etmektedir: "Cenâb-ı Hak bunları açıklayıp ifşâ ederek insanları uyarmak istemiştir. Allah katında peygamberlerinin üstünlüğüne ve şânına rağmen onları kayırmamış, aksine küçük

⁵⁸ et-Tevbe 9/113.

⁵⁹ Mâtürîdî, *Kitabü't-tevhîd*, s. 598.

⁶⁰ Ebü't-Tahir Fîruzâbâdî, *Tenvîru'l-Mikbâsmin Tefsiri İbn Abbâs*, Tahran:İntişârât-i İstiklâl, ts., s. 514.

⁶¹ el-İnşirâh 94/2-3.

⁶² el-A'râf 7/23; Hûd 11/47; İbrahim 14/41; el-Enbiyâ 21/87; el-Kasas 28/15-16; Nûh 71/20.

hatalarından dolayı onları kınayıp ayıplamıştır. Peygamberler bile bu muameleyi hak ediyorsa aşağıdaki insanlar ona göre durumlarını değerlendirmelidir. Peygamber de olsa yaptığı amel kendi nefesine zulüm, rabbine isyan anlamına gelmektedir.”⁶³ Mâtürîdî'nin peygamberlerin ismeti ile ilgili açıklamaları günahkârlık ve ilâhî rahmet bağlamında bir itidal arayışı olarak görülmelidir.

SONUÇ

İnsanın günahla imtihanının altında yaratılışındaki özellikler, davranışlarından sorumlu kılınması ve dışarıdan etkili âmillerin ortak müessiriyeti vardır. Bu durum ilk insandan itibaren başlamıştır, dün de böyleydi, bugün de, yarın da böyle olacaktır. İnsanı günaha sevkeden hususların yaşadığımız dünyada çeşitliliğini ve müessiriyetini artırmış olması aleyhimize bir durum olarak gözükse de doğru bir ulûhiyet anlayışı, onun insanla ilişkisi her müşkülün üstesinden gelebilmeye yardımcı olacaktır. Dünyevîleşmenin, bireyselliğin, hız ve rekabetin yordduğu insan için günahının boyutu ne olursa olsun ilâhî rahmete sığınmak en temel ihtiyaçlardan birisidir. Mâtürîdî'nin öne çıkardığı günah ve günahkârlık tanımı tam bu ihtiyaca denk gelen bir perspektif sunmaktadır. Bu perspektiften çıkardığımız sonuçlar şöyledir:

1. Allah Teâlâ ile insanın ilişkisini tanımlarken takip edilecek usûlün büyük ehemmiyeti vardır. Bu usul Yaratıcı'nın Kur'ân'da vasfedilen esma ve fiillerine mutabık olmalı, mesajının temel hedeflerine uyum göstermeli, insanı da bizzat fitrî özellikleri esas alınarak O'nun karşısında konumlandırmalıdır.
2. İnsanın mevcut özellikleriyle beraber yaratılması ilâhî hikmetin bir gereği olarak görülmelidir. Allah Teâlâ'nın iyilik ve kötülük işlemeye ortak kabiliyette yarattığı insan ile ilâhî isimler, fiiller ve sıfatlar hakikatine ulaşır.
3. Dine girerken özgür olan insanın dinin içinde amellerinde de özgür olması esastır. Bu da bazen iyilik, bazen da kötülükle neticelenen bir hayatı sonuç vermektedir. İmtihanın gereği budur.
4. Allah âlemlerden müstağnîdir, insanın kulluğu da dahil hiçbir şeye muhtaç değildir. O'nun kullarına yönelik olarak rahmet, inayet ve lütfunda sınırsızlık, cezalandırmasında adalet vardır.
5. Günah işlemek dünyada ibret ve örneklik boyutuyla başkalarına fayda sağlarken günahı işleyende oluşturacağı nedametle de onu Rabbine yaklaştıracaktır.
6. Günah işlemenin en kötü neticesi insanı Yaratıcısı katındaki değerinden düşürmesidir. Bu duruma insanın nefesine zulmü denir. Dolayısıyla

⁶³ Mâtürîdî, *Te'vilât*, V, s. 314-315.

Allah-kul ilişkisi yalnızca emirler-yasaklar ve bunların gereği olan sonuçlarla sınırlı bir alışveriş değildir. Günahkârları cehennemle, azapla uyararak yerine Allah'ın sevgisi ve rızasından mahrum olmakla uyararak daha doğru bir yoldur.

7. Peygamberler bile Allah'ın affına ve mağfiretine muhtaçtırlar. İlâhî murâkabeden hiçbir kul âzâde değildir.
8. İnsan, ancak Allah'ın rahmetine ve kendisini affedeceğine olan itimadı ile günah işleyebilmektedir. Zira insanın günah işlerken de Allah'a olan sevgisi ve bağlılığı devam etmektedir. Günah işlemek, şeytana mutlak itaat değildir.

Netice olarak günaha ve günahkâra yaklaşımda Mâtürîdî'nin verdiği ilhamla şunu söyleyebiliriz: İlmi, azameti, melekûtu, kudreti ve rahmeti sınırsız Yaratıcı'dan aciz kullarına karşı böyle bir muameleyi beklemek yine O'nun bize verdiği ümit ve nusretin neticesidir.

KAYNAKÇA

- Adil Bebek**, "Günah", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul, 1999, c. XIV, s. 282-285.
- Ali Köse**, Modernleşme-Sekülerleşme Üzerine Yeni Paradigmalar, *Günümüz İnanç Problemleri-İlâhiyât Fakülteleri Kelâm Anabilim Dalı Sempozyumu*, Erzurum, 2001, s. 203-216.
- Ebû Dâvûd**, *Sünenü Ebû Dâvûd*, İstanbul: Çağrı Yayınları, ts.
- Ebü't-Tahir Fîruzâbâdî**, *Tenvîru'l-Mikbâs min Tefsiri İbn Abbâs*, Tahran:İntişârât-i İstiklâl, ts.
- İbn Haldun**, *Kitâbü'l-İber*, Beyrut: Müessesetü'l-A'lemi, 1971.
- Mâtürîdî**, Ebû Mansur Muhammed, *Kitâbü't-tevhîd*, (tahkîk ve ta'lîk Bekir Topaloğlu-Muhammed Aruçi), Ankara: İsam Yayınları, 2003.
- Mâtürîdî**, Ebû Mansur Muhammed, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, İstanbul: Mizan Yayınları, 2007.
- Müslim**, Ebu'l-Hüseyn b. el-Haccac, *Sahîhu Müslim*, İstanbul: Çağrı Yayınları, ts.
- Nakîb Attas**, İslam, Sekülerizm ve Geleceğin Felsefesi, çev. M. Erol Kılıç, İstanbul 1995.
- Philippe Besnard**, Sapkınlık, (çev. Bülent Arıbaş), (haz. Massimo Borlandi, Raymond Boudon, Mohamed Cherkaoui, Bernard Valade), *Sosyolojik Düşünce Sözlüğü*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.
- Süyûtî**, Ebu'l-Fazl, *ed-Dürü'l-mensûr*, Beyrut, 1993.
- Taberî**, Ebû Câfer Muhammed, *Câmiu'l-beyân an te'vîl-i âyi'l-Kur'ân*, (nşr. Sıdkî Cemil el-Attar), Beyrut, 1455-1995.
- Tirmizi**, Ebû İsâ Muhammed, *el-Câmiu's-sahîh* İstanbul: Çağrı Yayınları, ts.
- Volkan Ertit**, *Endişeli Muhafazakârlar Çağı*, Ankara: Orient Yayınları, 2015